מתרצת הגמרא: אכן משנתנו עוסקת רק ביום טוב, אלא שחַפּוּרֵי מִיחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי, נָתְנוּ לעירוב בְּמִגְדָּל וְנָעַל בְּפָנָיו וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, חֲרֵי זֶה עֵירוּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל בְּשַׁבָּת שלא התירו חכמים לסתרו, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב, לפי שאינו יכול ליטלו מן המגדל. נִמְצָא הַמַּפְתֵּחַ בשבת, בֵּין אם נמצא בָּעִיר וּבֵין בְּשָׂדֶה, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב כיון שאינו יכול לטלטלו ולהביאו למגדל ולפתחו בו. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נמצא המפתח בָּעִיר עֵירוּבוֹ עֵירוּב, שלדעתו יכול להביאו למקום המגדל, כמבואר להלן, אבל אם נמצא בַּשָּׂדֶה אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב.

ומבארת הגמרא את שיטת רבי אליעזר: בָּעִיר עֵירוּבוֹ עֵירוּב כְּשִׁיטַת רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר להלן (פט.) אֶחָד גַּגּוֹת וְאֶחָד חֲצֵירוֹת וְאֶחָד כַּרְפִּיפוֹת רְשׁוּת אַחַת הֵן לְכֵלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹכָן – כל גגות חצירות וקרפיפות שבעיר, אף על פי שיש להם בעלים שונים, מכיון שאין תשמישם מיוחד ותדיר, נחשבים כרשות אחת לכלים ששבתו בתוכם, ומותר לטלטל מרשות זו לרשות זו בלא עירוב, ולכן יכול להביא את המפתח אל המגדל דרך גגות חצירות וקרפיפות. ובנמצא בַּשָּׂדֶה שאינו יכול להביאו, אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּב כְּשיטת רַבָּנָן הסוברים שדברים האסורים משום שבות גזרו עליהם גם בבין השמשות [וחולקים על רבי הסובר שלא גזרו על שבות בבין השמשות], וכיון שכן אף שהשדה היא כרמלית והאיסור להכניס ממנה לרשות היחיד אינו מן התורה אלא מדרבנן, לא התירו בין השמשות להכניס מפתח הנמצא שם לרשות היחיד שבה נמצא המגדל, ואינו יכול ליטול את עירובו מהמגדל בבין השמשות ואינו קונה שביתה שם.

הגמרא חוזרת ליישב באופן נוסף מה שהקשתה לעיל (לה:) מדוע לתנא קמא במשנתנו בנתנו במגדל ואבד המפתח עירובו עירוב, ואין אומרים שמאחר שאינו יכול ליטול את עירובו הרי זה כמו שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר. מתרצת הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, הָכָא בְּמִגְדָּל שֶׁל עֵץ עָסְקִינַן – כאן במשנתנו מדובר שנתן את עירובו במגדל של עץ [ולא במגדל של לבנים כפי שתירצו רב ושמואל], ומדובר במגדל גדול המכיל ארבעים סאה, וסברת מחלוקתם של תנא קמא ורבי אליעזר היא, דְּמַר – תנא קמא סָבַר שאף מגדל גדול כְּלִי הוּא, וְאֵין בְּנָיָן בְּכֵלִים וְאֵין מְתִירָה בְּכֵלִים ויכול לסתרו ולהוציא את העירוב, ולפיכך עירובו עירוב, וּמַר – רבי אליעזר סָבַר מגדל זה של עץ מחמת גדלו יצא מתורת כלי, מפני שאי אפשר לטלטלו כשהוא מלא, וכיון שיצא מתורת כלי אֹהֶל הוּא ואסור לסתרו, ולכך אין עירובו עירוב.

ממשיכה הגמרא לבאר את מחלוקתם: וּבְפַלּוּגְתָּא דְּהָנֵי תַּנָּאֵי – ותנא קמא ורבי אליעזר נחלקו במחלוקת התנאים דלהלן, דְּתָנָן הַקִּישׁ הזב באגרופו עַל גַּבֵּי שְׂדֵרָה תֵּיבָה וּמִגְדָּל המחזיקים ארבעים סאה, בלא שנגע בהם, הרי הם טְמֵאִין מפני שהסיטם, וזב מטמא בהיסט. רַבִּי נְחֶמְיָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֲרִין. מבארת הגמרא: מַאי לָאו בְּהָא קָמְפַלְגִי, מַר – תנא קמא סָבַר שידה תיבה או מגדל כְּלִי הוּא ולא אהל, ולכך מקבל טומאה. וּמַר סָבַר – רבי נחמיה ורבי שמעון סברו שכלי שיש בו ארבעים סאה אינו כלי, אלא אֹהֶל הוּא, ואינו מקבל טומאה. וכיון שמצינו שנחלקו תנאים אם מגדל המחזיק ארבעים סאה הוא כלי או אהל, הרי שיש לפרש כן אף במשנתנו, שבזה נחלקו תנא קמא ורבי אליעזר.

אבל דוחה את הביאור שמחלוקת תנא קמא עם רבי נחמיה ורבי שמעון היא אם שידה תיבה ומגדל חשובים כלי או אהל. דוחה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, וְתִיסְבְּרָא – וכי סבור אתה שזו היא סברת מחלוקתם, וְהָתַנְיָא, אֹהֶל שאינו תקוע יפה בקרקע וְנִיסַּט – ובשמקיש עליו הוא נעקר ממקומו, הרי האהל טָמֵא בהקשה זו. ואילו כְּלִי שתקוע בקרקע או שהוא כבד מאד וְאֵינוֹ נִיסַּט – ואינו מתנועע כשמקישים עליו, אף שהקיש עליו הזב הכלי טָהוֹר. הרי שאף אהל אם הוא ניסט טמא, נמצא שלענין טומאה בהיסט הזב אין חילוק בין כלי ואהל, ואם כן לענין מחלוקת התנאים בטומאת שידה תיבה ומגדל שהקיש עליהם הזב, אי אפשר לפרש שנחלקו אם כלים הם או אהל, והכרח לפרש את מחלוקתם באופן אחר.

וממשיך אביי לדחות שאין זו סברת מחלוקתם: וְקָתָנֵי סֵיפָא – וכן בסיפא של התוספתא המובאת לעיל 'הקיש על גבי שידה' וכו' שנינו, וְאִם הָיוּ נִיסּוֹטִין – אם השידה תיבה ומגדל הוזזו ממקומם כשהקיש בהם הזב, גם רבי נחמיה ורבי שמעון מודים שטְּמֵאִים. זֶה הַכְּלָל, נִיסַּט מֵחֲמַת כּוֹחוֹ של זב הרי זה טָמֵא, ואם מֵחֲמַת רֵעָדָה – שטפח הזב ברגלו על הקרקע ומכוח זה הוזז המגדל ממקומו, הרי המגדל טָהוֹר, משום שהזזתו אינו נחשבת כנעשית בכוחו של הזב אלא כנעשית בכוח כוחו. הרי מוכח שלא טיהרו רבי נחמיה ורבי שמעון את השידה תיבה ומגדל משום שהם אוהלים ולא כלים.

אביי מבאר במה נחלקו התנאים בברייתא: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, דְּכוּלֵי עָלְמָא – בין תנא קמא ובין רבי נחמיה ורבי שמעון סוברים שהֻיְּסַּט מֵחֲמַת כּוֹחוֹ – אם הסיט את הכלי או את האהל בכוחו, הרי זה טָמֵא. ואם מֵחֲמַת רֵעָדָה – שטפח הזב ברגלו על הקרקע ומכוח זה זז הכלי או האהל ממקומו, הרי זה טָהוֹר, שבאופן זה אינו חשוב שהזב הסיטו. וְהָכָא בִּרְעָדָה מֵחֲמַת כּוֹחוֹ עָסְקִינַן – וכאן בברייתא מדובר באופן שהזב הקיש עליהם ולא זזו ממקומם אלא רק רעדו מחמת ההקשה, וּבְהָא קָא מִיפַּלְגִי, דְּמַר – תנא קמא סָבַר, הָוֵי הֻיְּסַּט – הרי זה נחשב להיסט וטמא, וּמַר סָבַר – ורבי נחמיה ורבי שמעון סברו שרעדה לֹא הָוֵי הֻיְּסַּט – אינה חשובה היסט, וטהור.

לאחר שנתבאר שהתנאים שנחלקו לגבי זב שהקיש על גבי מגדל וכו' לא נחלקו האם מגדל הוא כלי או אהל, שואלת הגמרא: וּמַתְנִיתִין בְּמַאי מוֹקְמִינַן לָהּ – כיצד נבאר את מחלוקת התנאים במשנתנו, הרי אם המגדל הוא גדול שמחזיק ארבעים סאה בלח, הרי הוא אהל ואסור לסתרו בשבת, ומדוע סובר תנא קמא שעירובו עירוב, ואם מדובר במגדל פחות מזה, אם כן הרי הוא כלי, ואין סתירה בכלים, ומה טעמו של רבי אליעזר.

עונה הגמרא: אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, לעולם משנתנו מדברת במגדל גדול שמחזיק ארבעים סאה, שאסור לסותרו בשבת, וּבְמַעֲוֹל וּקְטִיר בְּמַתְנָא עָסְקִינַן – ומדובר במגדל נעול במנעול שקשור בחבל, והבא לפתוח את המגדל ואין לו מפתח לפתחו, יכול לפתחו על ידי חיתוך החבל, אבל אינו יכול לחתכו ביד, וּבָעֵי סַכִּינָא לְמִיפְּסָקֵיהּ – וצריך סכין בדי לחתכו. ובזה נחלקו, תָּנָא קַמָּא שאמר שעירובו עירוב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר כָּל הַכֵּלִים אפילו מלאכתם לאיסור הרי הם נִיטָּלִין בְּשַׁבָּת, חוּץ מִמַּסָּר הַגָּדוֹל [–מסור גדול שעשוי לחתוך קורות] וְיָתֵד שֶׁל מַחֲרִישָׁה [–כלי גדול העשוי כסכין, שבעזרתו עושים את התלם בשעת החרישה], שכיון שמקפידים עליהם שלא יפגמו נזהרים לא להשתמש בהם תשמיש אחר, הרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס, ואין לטלטלם. ולכך במשנתנו שהמגדל נעול במנעול שקשור בחבל סובר תנא קמא שעירובו עירוב, כיון שמותר לטלטל סכין לחתוך את החבל ולפתוח את המגדל. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שאמר אין עירובו עירוב סָבַר לָהּ כְּרַבִּי נְחֶמְיָה דְּאָמַר אֲפִילּוּ טַלִּית וַאֲפִילּוּ תֶּרְוָוד [–כף] שהם כלים שמלאכתם להיתר אֵין נִיטָּלִין אֶלָּא לְצוֹרֶךְ תַּשְׁמִישָׁן שהם מיועדים לו, ואסור להשתמש בהם לצורך תשמיש אחר. ולכך אסור לקחת סכין שתשמישו לחתוך בו אוכלים, ולחתוך בו את החבל כדי לקחת את העירוב מהמגדל, ולכן סבר רבי אליעזר שאין עירובו עירוב.

משנה

משנתנו עוסקת באופנים בהם התקלקל העירוב ואינו ראוי לאכילה, או שאי אפשר לקחתו ממקומו: המניח את עירובו בסוף התחום, וְנִתְגַּלְגֵּל אל מחוץ לַתְּחוּם ועל כן אינו יכול לקחתו משם, או שֶׁנָּפַל עָלָיו גַּל של אבנים, אוֹ שֶׁנִּשְׂרַף העירוב, או שעירב בְּתִרּוּמָה וְנִטְמֵאת ונאסרה באכילה, אם קרה הדבר בערב שבת מִבְּעוֹד יוֹם, אֵינוֹ עֵירוּב, כיון שבזמן בין השמשות בו קונה האדם שביתה במקום עירובו, לא היה יכול לאכלו. אך אם קרה הדבר מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה – לאחר צאת הכוכבים, חֲרֵי זֶה עֵירוּב, משום שבבין השמשות כבר קנה

המשך בעמוד קפ

שביתה במקום העירוב, ואין צריך שיהיה העירוב ראוי לאכילה כל השבת.

וְאִם סָפֵק הדבר אם התקלקל העירוב מבעוד יום או משחשיכה, נחלקו בזה תנאים, **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמְרִים, חֲרֵי זֶה חָמָר גַּמָּל** – הרי הוא כאדם המוליך בדרך חמור לפניו וגמל מאחוריו, שצריך לפנות לפניו ולאחריו ולתת דעתו על שניהם. כלומר, כיון שאינו יודע אם היה העירוב כשר בבין השמשות, נמצא שספק הדבר אם קנה שביתה במקום עירובו או בביתו, ועל כן עליו לחשוש לשניהם. והלכך, אסור לו להתרחק מביתו לצד הרחוק מן העירוב, שמא קנה שביתה במקום עירובו ונמצא ביתו בסוף התחום, וכמו כן אסור לו להתרחק מעבר לעירוב, שמא קנה שביתה בביתו ונמצא העירוב בסוף התחום. ולפיכך אינו יכול להלך אלא באלפיים האמות שבין ביתו לעירובו [ראה ציור]. אך **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, סָפֵק עֵירוּב כָּשֵׁר**, ודינו שקנה שביתה במקום עירובו, ויכול ללכת משם אלפיים אמה לכל רוח. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אַכְטוּלְמוֹס הֶעִיד מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה זְקֵנִים עַל סָפֵק עֵירוּב שֶׁכָּשֵׁר.**

גמרא

שנינו במשנה: **נִתְגַּלְגֵּל** העירוב **חוּץ לַתְּחוּם** מבעוד יום, אינו עירוב. מבארת הגמרא: **אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** דין זה **אֶלָּא** באופן **שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל** העירוב אל **מחוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת** מסוף התחום, **אֲבָל** אם נתגלגל רק מעט **לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת** הסמוכות לסוף התחום, עירובו עירוב. וטעם הדבר, שכל **הַנּוֹתֵן עֵירוּבוֹ** כדי לקנות שביתה במקום הנחתו, **יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** – יכול הוא להלך ארבע אמות סביב העירוב, שזהו שיעור מקום שביתת אדם, ובנוסף לארבע אמות אלו הוא מונה משם והלאה עוד אלפיים אמות. ולפיכך אם התגלגל העירוב אל תוך ארבע אמות הסמוכות לתחום, נמצא שמקום השביתה שסביב העירוב נכנס לתוך התחום, ועל כן הוא נחשב כחלק מהתחום ומותר להיכנס אליו.

שנינו במשנה: **נָפַל עָלָיו גַּל וכו'** מבעוד יום, אינו עירוב. הגמרא מבררת כשיטת מי שאמר דין זה: **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – לכאורה תעלה בדעתך, שנפל הגל באופן **דְּאִי בָּעֵי מָצֵי שָׁקִיל לֵיהּ** – שאם ירצה יוכל לפנות האבנים בידיו ולהוציא מתחתן את העירוב, והטעם שאינו עירוב הוא משום שאבנים הן מוקצה ואסור לטלטלן. מבררת הגמרא: אם כן **לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי** – לכאורה יש לומר שמשנתנו אינה כשיטת רבי, **דְּאִי כְּרַבִּי** יש להקשות, **הָאָמַר** רבי לעיל (לג:), **כָּל דָּבָר שֶׁהוּא** אסור **מִשּׁוּם שַׁבָּת** – משום גזירה דרבנן, **לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** של כניסת השבת, וכיון שאיסור מוקצה הוא גזירת חכמים, נמצא שבבין השמשות [שהוא זמן קניית השביתה במקום העירוב] היה יכול לפנות את האבנים ולהוציא את העירוב מתחת לגל, ואם כן קשה מדוע אין עירובו עירוב. אלא ודאי משנתנו סוברת כדעת חכמים שם שאיסורים דרבנן נוהגים אף בבין השמשות, ועל כן אין העירוב חל שהרי לא יכל להוציאו מתחת לגל ולאכלו.

משיבה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אף אם תרצה לומר שמשנתנו סוברת **כְּרַבִּי**, אין זה קשה, כי לעולם באופן שיכול לפנות האבנים בידיו אכן חל העירוב, **וְלֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה המשנה לומר שאינו עירוב, אלא באופן **דְּכֻעֲיָ' מָרָא וַחֲצִינָא** – שצריך מעדר וגרזן כדי לפנות את הגל מעל העירוב, וכיון שהפינוי על ידם הוא מלאכה האסורה בשבת מן התורה, נמצא שגם לרבי בבין השמשות לא יכל להוציא את העירוב ממקומו, ועל כן אינו חל.

הגמרא מבארת מדוע הוצרכה המשנה להזכיר גם נתגלגל וגם נפל עליו גל: **וּצְרִיכִי** – והוצרכה המשנה להשמיענו שני אופנים אלו, **דְּאִי תָּנָא** רק את דין **נִתְגַּלְגֵּל** חוץ לתחום, היינו סבורים שדווקא באופן זה אינו עירוב **מִשּׁוּם דְּלֵילְיָא נָפְיָה** – שאין העירוב נמצא במקום אחד עם האדם שהניחו, **אֲבָל** באופן **שֶׁנָּפַל עָלָיו גַּל, דְּאִיתֵּיהּ נָפְיָה** – שהעירוב נמצא עמו אלא שהוא מכוסה, **אֵימָא לֵיהֱוֵי עֵירוּב** – שמא נאמר שיהיה עירובו עירוב, על כן הוצרכה המשנה ללמד שגם באופן זה אינו עירוב, כיון שמכל מקום אינו יכול לאכלו. **וְכֵן אִי תָּנָא** רק את דין **נָפַל עָלָיו גַּל**, היינו סבורים שדווקא שם אינו עירוב **מִשּׁוּם דְּמִיכְסֵי** – שהעירוב מכוסה ממנו ואינו יכול להגיע לידיו כלל, **אֲבָל** כשנִתְגַּלְגֵּל מחוץ לתחום, **דְּזִימְנִין דְּאָתֵי זִיקָא וּמַיְיתֵי לֵיהּ** – שלפעמים באה רוח ומחזירתו אל תוך התחום, **אֵימָא לֵיהֱוֵי עֵירוּב** – שמא נאמר שיהיה עירובו עירוב, ועל כן הוצרכה המשנה ללמד שאף באופן זה אינו עירוב, כיון שבבין השמשות אין העירוב במקומו.

מסיימת הגמרא: **צְרִיכָא** – נמצא שאכן הוצרך התנא להשמיענו שני אופנים אלו.

שנינו במשנה: **אוֹ נִשְׂרַף** העירוב, או שעירב ב**תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת**, אם קרה הדבר מבעוד יום אינו עירוב. מבררת הגמרא: **לָמָּה לִי** – לשם מה הוצרך התנא להשמיענו אף דינים אלו. משיבה הגמרא: **תָּנָא נִשְׂרָף**,

לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יוֹסֵי עד כמה הוא מיקל במשנתנו בספק עירוב, שאפילו באופן שעתה העירוב ודאי אינו בעולם, ועל כן היינו סבורים שאי אפשר להעמידו על חזקתו ולומר שבבין השמשות היה עדיין קיים, מכל מקום עירובו עירוב. וְתָנָא גם דין תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת, לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי מֵאִיר עד כמה הוא מחמיר בספק עירוב, שאפילו באופן שהעירוב בעולם ויש סברא להעמידו על חזקתו ולומר שבבין השמשות היה עדיין טהור, מכל מקום חוששים שמא כבר נטמא באותה שעה, ומחמירים על האדם שילך רק בין ביתו לעירובו, כמבואר במשנה.

שנינו במשנה, שלדעת רבי מאיר יש להחמיר בספק עירוב, ועתה מבינה הגמרא שלשיטתו איסור היציאה בשבת מחוץ לתחום הוא מדרבנן. מקשה הגמרא: וְכִי סָבַר רַבִּי מֵאִיר סְפֵיקָא דרבנן לְחוּמְרָא, וְהָתְנַן במקוואות (פ״ב מ״א), טָמֵא שֶׁיָּרַד לִטְבּוֹל להטהר מטומאתו, וְסָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, וְאֲפִילּוּ באופן אחר שבודאי טָבַל, אך סָפֵק אם טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה מים כשיעור מקוה כשר סָפֵק לֹא טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה, כגון שהיה לפנינו מקוה שסתמו כשר וטבל בו, ואחר כך נמדד המקוה ונמצא חסר, ואין אנו יודעים אם בשעת הטבילה היה שלם או לא, וְכֵן באופן שהיו לפניו שְׁנֵי מְקָוָואוֹת, בְּאַחַת ודאי יֵשׁ בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה וּבְאַחַת ודאי אֵין בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה אף קודם הטבילה, וְטָבַל בְּאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל, בכל אלו סְפֵיקוֹ טָמֵא.

ושנינו שם עוד (מ״ב), בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שספיקו טמא, דווקא בשנטמא בְּטוּמְאָה חֲמוּרָה מן התורה כגון באב הטומאה, אֲבָל אם נטמא בְּטוּמְאָה קַלָּה מדרבנן, כְּגוֹן שֶׁאָכַל אוֹכָלִין טְמֵאִין בשיעור חצי פרס, וְכן אם שָׁתָה רביעית מַשְׁקִין טְמֵאִין, וְכן הַבָּא [–הטובל] רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בְּמַיִם הַשְּׁאוּבִין בכלי שאינם כשרים לטבילה לאחר שטבל מטומאתו באותו יום, אוֹ טהור גמור שֶׁנִּפְלוּ עַל רֹאשׁוֹ וְעַל רוּבּוֹ שְׁלֹשָׁה לוגין מַיִם שְׁאוּבִין, שעל כל אלו גזרו חכמים טומאה מדבריהם, וְיָרַד לִטְבּוֹל, וְסָפֵק טָבַל סָפֵק לֹא טָבַל, וַאֲפִילּוּ אם ודאי טָבַל, סָפֵק טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה סָפֵק לֹא טָבַל בְּאַרְבָּעִים סְאָה, וְכֵן אם היו לפניו שְׁנֵי מְקָוָואוֹת, בְּאַחַת יֵשׁ בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה וְאַחַת אֵין בָּהּ אַרְבָּעִים סְאָה, וְטָבַל בְּאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן טָבַל, בכל אלו סְפֵיקוֹ טָהוֹר ונידון כאילו טבל, כיון שיש להקל בספק דרבנן. זו דעת תנא קמא, אך רַבִּי יוֹסֵי מְטַמֵּא אף בספק טומאה דרבנן. וכיון שתנא קמא מיקל, וכלל הוא שסתם משנה רבי מאיר היא, נמצא שרבי מאיר מיקל בספק דרבנן, ואם כן קשה מדוע החמיר במשנתנו בספק עירוב שהוא מדרבנן.

מתרצת הגמרא: לעולם רבי מאיר מיקל בספק דרבנן, והטעם שהחמיר בספק עירוב, דְּקָסָבַר רַבִּי מֵאִיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא נִינְהוּ – שאיסור תחומין הוא מן התורה, ועל כן ספק עירוב תחומין הוא ספק דאורייתא שיש להחמיר בו.

מקשה הגמרא: וְכִי סָבַר רַבִּי מֵאִיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא, וְהָא תָּנֵן (להלן נח.) לגבי המודד אלפיים אמה מן העיר כדי לסמן עד היכן תחום שבת, שבעמק בין שני הרים אינו צריך למדוד את כל שיפוע הירידה והעליה, אלא מבליעו, כלומר שמודד משפת העמק האחת אל שפתו השניה בקו ישר [ציור א]. אך אין מודדים אלא בחבל שאורכו חמישים אמה, וְאִם העמק רחב יותר וְאֵין יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ בחבל של חמישים אמה, בְּהִלְכָה זוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שֶׁמַּעְתִּי מְשַׁמְּדְרִין בָּהֶרִים – שנוקבים בהר. כלומר, אין מודדים את כל שיפוע ההר כפי שמודדים קרקע ישרה בחבל של חמישים אמה, אלא נוטלים חבל של ארבע אמות, ושני בני אדם אוחזים בשני קצותיו ועומדים בשיפוע ההר זה מעל זה, העליון אוחז בו בנגד רגליו והתחתון אוחז בו בנגד ליבו, ונמצא החבל מונח בקו ישר, וכך עושים בכל ארבע אמות שבמעלה ההר, ובאופן זה אין הם מודדים את כל השיפוע ונמצאת מידת הדרך מתקצרת [ציור ב]. ופירוש נוקבים בהרים היינו שדנים באילו יש נקב במקום שבו עומד העליון, והוא עומד בתוך הנקב עד ליבו, ולפיכך אף שהוא מחזיק את החבל כנגד רגליו הרי זה נידון כמדידה רגילה שבה המודד מחזיק בחבל כנגד ליבו.

מסיימת הגמרא את קושייתה: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם כפי שהעלית בדעתך שלרבי מאיר תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא, במדידות הנוהגות מן התורה מִי מְקַדְּרִין – וכי מותר להבליע את שיפוע ההרים ולקצר את מידת הדרך, וְהָא אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אַבּוּהּ, אֵין מְקַדְּרִין בהרים לֹא בְּמדידת תחומין של עֲרֵי מִקְלָט, וְלֹא בְּמדידת המרחק מן הערים לצורך הבאת עֶגְלָה עֲרוּפָּה, מִפְּנֵי שֶׁדינים אלו חֵן שֶׁל תּוֹרָה, אלא מודדים את כל שיפוע ההרים והעמקים כפי שהוא כדרך מדידת קרקע ישרה, ואף שעל ידי כך מרבה את מידת הדרך ונחשבת העיר רחוקה יותר. וכיון שלרבי מאיר מקדרין במדידת תחום שבת, מוכח שלשיטתו איסור תחומין הוא דרבנן, וחזרה הקושיא מדוע בספק עירוב הוא החמיר אך בספק טומאה דרבנן היקל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, שלעולם לרבי מאיר תחומין דאורייתא, וְהָא דִּידִיהּ הָא דְּרַבָּיהּ – דברי רבי מאיר במשנתנו שספק עירוב להחמיר הם לשיטתו שתחומין דאורייתא, ומה שאמר 'שמעתי שמקדרין' בתחום שבת אכן אינו לשיטתו, אלא זו שיטת רבו הסובר שתחומין דרבנן. דְּתָנֵי נַמִּי – וכן יש לדייק מלשון המשנה לגבי מקדרין שאין זו שיטת רבי מאיר עצמו, דְּתָנְיָא, בְּוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שָׁמַעְתִּי שֶׁמְּקַדְּרִין בָּהָרִים, ותיבת 'שמעתי' היא מדברי רבי מאיר, ואם כן אפשר לפרש ששמע כך מרבותיו אך הוא עצמו אינו סובר כן. מסיימת הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן כך משמע.

מסוגיית הגמרא נמצא שרבי מאיר מחמיר בספק דאורייתא, וכיון שלשיטתו תחומין דאורייתא הוא החמיר בספק עירוב. מקשה הגמרא: וְרָמֵי דְּאוֹרַיְיתָא אַדְּאוֹרַיְיתָא לְרַבִּי מֵאִיר – ונקשה סתירה בדברי רבי מאיר בדיני ספיקות דאורייתא עצמם, דְּתָנַן בטהרות (פ״ה מ״ז), מי שֶׁנָּגַע בְּאדם אֶחָד בַּלַּיְלָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם חַי היה באותה שעה אִם מֵת היה, וּלְמָחָר הַשְּׁכִּים וּמְצָאוֹ מֵת, ועתה יש להסתפק אם בשעה שנגע בו כבר מת ונטמא הנוגע, או עדיין חי היה והנוגע בו טהור. מביאה המשנה שנחלקו בזה תנאים, רַבִּי מֵאִיר מְטַהֵר את הנוגע, משום שיש להעמיד אדם זה על חזקתו, וכיון שאתמול היה חי חזקה היא שגם בלילה כשנגע בו היה עדיין חי. וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין, כיון שֶׁכָּל הַטְּמֵאוֹת כִּשְׁעַת מְצִיאָתָן – כשנמצאת טומאה לפנינו אנו דנים שכך היתה לפני כן, וכיון שעתה מצאנו אדם זה מת אנו אומרים שאף בלילה היה מת. נמצא שלדעת רבי מאיר סומכים על חזקה להקל אף בספק דאורייתא, ואם כן קשה מדוע בספק עירוב כגון תרומה ונטמאת הוא מחמיר, והרי מתחילה כשהניחה היתה תרומה זו טהורה, ויש להחזיקה שבבין השמשות היתה עדיין טהורה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לעולם רבי מאיר הולך אחר חזקה להקל אף בספק דאורייתא, וּמַשְׁנָתֵנוּ שבה החמיר בדין תרומה ונטמאת, עוסקת באופן שֶׁהָיָה עָלֶיהָ [–על התרומה] שֶׁרֶץ כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת מתחילתו עד סופו, ובודאי נטמאה מבעוד יום, שהרי בתחילת בין השמשות עדיין ערב שבת הוא.

תמהה הגמרא: אִי הָכִי שהתרומה ודאי נטמאה מבעוד יום, בָּהָא לֵימָא – וכי באופן זה יאמר רַבִּי יוֹסֵי שהוא סָפֵק עֵירוּב וְכָשֵׁר במובא במשנה משמו, והרי עירוב שנפסל מבעוד יום פסול לדברי הכל, כמבואר בתחילת המשנה.

הגמרא מבארת את דברי רבי ירמיה: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – אמרו שניהם ביאור לתשובת רבי ירמיה, שבכל מקום הולך רבי מאיר אחר החזקה להקל, ועל כן בנגע באחד בלילה אנו מחזיקים שכל הלילה היה עדיין חי, ורק עכשיו מת קודם שמצאנוהו, ולפיכך הנוגע טהור. אבל הָכָא במשנתנו, בִּשְׁתֵּי כִּיתֵי עֲדִים עָסְקִינַן – אנו עוסקים באופן שיש שתי כתות עדים הסותרות זו את זו, אַחַת אוֹמֶרֶת מִבְּעוֹד יוֹם נִטְמְאָה התרומה, ואם כן בבין השמשות כבר לא היה העירוב ראוי למאכל ולא קנה שביתה במקומו, וְכת אַחַת אוֹמֶרֶת מְשֶׁחֲשֵׁיכָה נטמאה, אך בבין השמשות היתה עדיין טהורה, וקנה